

074. Bijbelstudie over A FERYARIFEISTI FU TEMPEL - CHANUKA חנוכה

In een eerdere Bijbelstudie hadden wij het over de geboorte van Yeshua haMashiach, welke niet in december, maar eind september heeft plaatsgevonden. In december vieren de Joden - ook de messiasbelijdende Joden - wel een ánder feest waarvan de uiterlijke vormen desalniettemin opmerkelijke overeenkomsten vertonen met het kerstfeest: חנוכה Chanuka. De kinderen krijgen cadeautjes, er worden liedjes gezongen en kaarsjes aangestoken. Een kerstboom zal men echter in de huiskamers niet aantreffen, maar wel een achtarmige kandelaar met kaarsen, die in lengte en aantal dagelijks variëren. Op de laatste dag van het feest worden ook ספגניות Sufganiot, een soort oliebollen gevuld met jam, gegeten. Het lijkt dus wel sinterklaas, kerstmis en oudejaarsavond tegelijk!

Data en benamingen

Het Chanukafeest wordt gevierd in de maand כסלו Kislev (november / december), de negende maand van de Joodse religieuze kalender. Gerekend vanaf 25 Kislev duurt het feest acht dagen. Omdat Kislev nu eens 29, en dan weer 30 dagen telt, loopt Chanuka door tot de 2e of 3e טבת Tevet (december / januari). Men steekt dan de eerste kaars aan. חנוכה Chanuka betekent "inwijding", letterlijk is dit dus het "inwijdingsfeest", het feest van de herinwijding van de Tempel en daarom wordt het ook wel "feest van de tempelvernieuwing" genoemd. Maar de naam חנוכה Chanuka heeft ook nog een andere betekenis. We kunnen hem namelijk ook verdelen in twee stukjes. Het eerste stukje חנו Chanu kunnen we vertalen met "En zij rusten..." en van het tweede stukje כה Ka vertegenwoordigen de Hebreeuwse letters een getalswaarde van 25, want de letter כ Kaf heeft de waarde 20 en de letter ה He heeft de waarde 5. Met andere woorden: "Zij rusten op de 25ste". En dit is dus zoals boven genoemd, het begindatum van het Chanukafeest, namelijk de 25ste van de maand כסלו Kislev. Andere benamingen voor dit feest zijn: lichtfeest of feest van het licht, of ook gewoon winterfeest.

Historische achtergrond

De ontstaansgeschiedenis van het Chanukafeest vinden wij in de geschriften van de Joodse geschiedschrijver Josephus Flavius, maar ook in I en II Maccabeeën, welke deel uitmaken van de zogeheten apocriefe boeken: Het acht dagen durende Inwijdingsfeest herinnert aan de bevrijding van het Joodse Land van de Hellenistische overheersing en de herinwijding van de door de afgodsdienaren ontwijde Tempel. Sinds de Babylonische ballingschap in het jaar 586 vóór de gewone jaartelling was het Joodse volk nooit meer geheel zelfstandig. Na het Babylonische rijk kwam de heerschappij van het Medo-Persische rijk en daarna die van het Griekse rijk. Na de dood van Alexander de Grote in het jaar 323 werd zijn rijk opgesplitst onder zijn vier generaals. Het land Israël stond daarna onder wisselend bestuur. Door de Griekse overheersing werd ook het hellenistische denken en de Griekse afgoderij in Israël ingevoerd en aan het Joodse volk opgelegd. De Joden kwamen daartegen in opstand en onder het bewind van koning Antiochus Epiphanes IV spitste de strijd zich toe! Hij verbood nadrukkelijk het Tora-onderwijs, de כשרות Kashrut [spijswetten], שבת Shabat [sabbat], en ook ברית-מילה B'rit-Mila [de besnijdenis]. Maar toen hij op 25 Kislev van het jaar 167 vóór de gewone jaartelling in de tempel te Jeruzalem een heidens altaar oprichtte en een beeld van de Griekse afgod Zeus, brak in Israël de bekende Maccabeeën-opstand uit. Nu ging het niet meer slechts om de strijd tussen het Joodse en hellenistische denken, maar om een vrijheidsoorlog met als inzet de overleving van het Jodendom als G'ds volk! De opstandelingen stonden onder aanvoering van de oude priester מתתיהו Matityahu [Mattathias] uit het geslacht der Chash'monim [Hasmoneeën] en later nam diens bekende zoon Yehuda haMakabi [Judas de

Maccabeeër] de leiding over. De duizenden opstandelingen werden daarom ook de Maccabeeën genoemd. De naam מכבי Makabi betekent in het Hebreeuws “hamer” en geeft daarmee de kracht van het Joodse verzet aan. Maar tevens vormen de Hebreeuwse letters van deze naam ook een afkorting voor de bekende zin uit het שחרית Shacharit [ochtendgebed] *מי כמוכה באֵלִים יי ?* *Mi chamocho baElim, Adonai?* – “Wie is aan U gelijk onder de goden, Eeuwige?” (שמורת) Shemot [Exodus] 15:11). Vanuit de bergen voerden de Joden een verbeterd partizanenoorlog tegen zowel de Grieken met hun occulte en heidense gebruiken, alsook tegen de Hellenistische Joden, die de taal en cultuur van de vijand hadden overgenomen en door hun volksgenoten als verraders en overlopers werden beschouwd! De Maccabeeën-opstand was derhalve niet alleen een vrijheidsstrijd tegen vreemde overheersers, maar tevens ook een burgeroorlog! Vanuit deze achtergrond kunnen wij ook de houding van hedendaagse Joden ten opzichte van christenen enigszins beter begrijpen. De onderdrukking van juist die elementen van de Joodse traditie die een duidelijk verschil met anderen markeerden, waren zoals bekend een doorn in het oog van de Hellenisten en werden daarom verboden: de Tora, de Shabat, de besnijdenis en de spijswetten. Deze Hellenistische denkwijze komen wij ook bij de christenen tegen: De afwijzing van de Wet (zonder dieper in te gaan op de vraag wat de schrijvers van het Nieuwe Testament precies bedoeld hebben met het “vrij zijn van de Wet”), het vervangen van de Shabat door de heidense zondag en het verbieden van de besnijdenis en het houden van de spijswetten voor messias-belijvende Joden. Als een Jood namelijk tot bekering kwam, moest hij eeuwenlang zijn Joodse identiteit afleggen. Hij werd dus echt een “christen”. Een andere overeenkomst tussen Hellenisten en christenen is het handhaven van Griekse namen voor Bijbelse, dus Joodse personen, terwijl men zelf geen Griek is, en het nadrukkelijk weigeren om de Hebreeuwse namen te gebruiken. Het bekendste voorbeeld hiervoor is uiteraard de naam van de Heer zelf. Terwijl nu in toenemende mate dwars door de kerken heen de oorspronkelijke naam ישוע Yeshua door messiasbelijvende Joden bekend wordt gemaakt, blijven christenen de Griekse variant daarvan, Jezus, krampachtig vasthouden! En dan vindt men het vreemd, dat Joden vaak een afwijzende houding tegenover evangelisatiepogingen van christenen innemen. Als men echter de moeite zou nemen om zich meer in de Joodse cultuur en geschiedenis te verdiepen, die toch grotendeels in onze eigen Bijbels terug te vinden is, dan zou men zich ervan bewust worden hoe tactloos het is om het Evangelie aan Joodse mensen te verkondigen onder gebruikmaking van al die Griekse namen. Het Chanukafeest brengt deze Joodse gevoelens duidelijk tot uiting en werd het symbool van het “neen” van het Joodse volk tegen ieder streven om hun cultuur en de daaraan ten grondslag liggende Bijbelse opdrachten, die ze van de Eeuwige zelf hebben ontvangen, te doen opgaan in een “eenheidscultuur”, die gemengd is met heidense elementen. Dáár vochten de Joodse vrijheidsstrijders voor. Na drie jaar werden de Hellenisten verslagen en met G'ds lof op de lippen en het zwaard in de hand werd het tempelplein in Jeruzalem heroverd en de hoofdstad van Israël bevrijd! Het is onvoorstelbaar: een klein volkje vocht tegen het machtigste leger van de toenmalige wereld en kwam als overwinnaar uit de strijd! Op 25 Kislev van het jaar 164 vóór de gewone jaartelling werd het altaar gereinigd en de tempel opnieuw ingewijd, vernieuwd en daarom heet het Chanukafeest dan ook het inwijdingsfeest of het feest van de tempelvernieuwing.

Het feest van het Licht

Maar hoe komt Chanuka aan de andere namen: lichtfeest of feest van het licht? Welnu, daarvoor moeten we de Talmud raadplegen, met name het Talmudtraktaat Shabat 21B. Daarin wordt aan ons verteld dat men op het moment, dat men de מנורה Menora in de tempel wilde ontsteken, slechts één kruikje met geheiligde olie vond, waarop het zegel van de laatste hogepriester stond. Maar dat was net genoeg voor één dag. De zevenarmige tempelkandelaar, de מנורה Menora, behoorde echter acht dagen lang te branden, even lang als de inwijdingsfeesten van de eerste en tweede tempel hadden geduurd. Toen voltrok zich een wonder, want het kruikje bleef schenken tot er na acht dagen nieuwe reine olie aangevoerd kon worden. Daarom staan op de דררידל Dreidl, waarmee de Joodse kinderen tijdens Chanuka spelen, ook de Hebreeuwse letters נ nun, ג gimel, ה he, en ש shin, de

afkorting van: "נֶס גָּדוֹל הָיָה שָׁם" *Nes gadol haya sham - een groot wonder vond daar plaats*". De דְּרֵיידֶל Drejdl is een draaitol voor een spelletje, waarmee je noten of rozijnen kunt winnen. "Drejdl" is een Jiddisch woord, dat afgeleid is van het Duitse "drehen" [draaien]. De letters op de Drejdl herinneren ons dus aan het wonder van Chanuka. Zoals de Talmud ons verteld, brandde de weinige olie door een G'ddelijk wonder toch acht volle dagen! Genoeg, om daarna weer over nieuwe olie te beschikken. Dit wonder is voor het Joodse volk reden om dit ieder jaar te herdenken en tijdens de acht dagen van het feest de lichtjes van de kandelaar aan te steken, vanaf de eerste tot en met de achtste avond. Daarom heeft ieder Joods huis, niet zoals in de Tempel een zevenarmige Menora, maar een achtarmige kandelaar in bezit, die vanwege de naam van het feest Chanukia wordt genoemd. Het licht, dat de Menora in de Tempel verspreidde, vertegenwoordigde de aanwezigheid van de Eeuwige, en daarom was het een G'ddelijk voorschrift, dat de Menora ook **altijd** moest branden (שְׁמוֹת Sh'mot [Exodus] 27:20). In dit verband schrijft Rabbi Yitz'chaq in de Talmud: "*Hij die wijs wil worden zal **zuidwaarts** gaan. Hij die **rijk** wil worden zal **noordwaarts** gaan*" (Bava Batra 25b). U zult nu wellicht denken: wat heeft deze uitspraak van Rabbi Yitz'chaq met de Menora te maken? Welnu, in שְׁמוֹת Sh'mot [Exodus] 40:22-26 lezen wij het volgende: "*Hij zette de tafel in de tent der samenkomst aan de **noordzijde** van de tabernakel, buiten het voorhangsel. Hij schikte daarop het brood voor het aangezicht van de Eeuwige, zoals de Eeuwige Moshe [Mozes] geboden had. Hij plaatste de Menora [kandelaar] in de tent der samenkomst tegenover de tafel, aan de **zuidzijde** van de tabernakel. Hij zette de lampen erop voor het aangezicht van de Eeuwige, zoals de Eeuwige Moshe geboden had*". Hier staat dus, dat de Menora zich aan de zuidzijde van de Tabernakel bevond, en de tafel met de toonbroden aan de noordzijde. Als u dus naar het noorden gaat, dan gaat u in de richting van de toonbroden, wat symbolisch wordt opgevat als materiële rijkdom. Daarom zegt Rabbi Yitz'chaq: "Hij die rijk wil worden zal noordwaarts gaan". Maar als u zich richt op de Menora, die zich aan de zuidzijde bevond, dan keert u zich af van de materiële rijkdom en stelt u zich open voor het G'ddelijke licht, wat symbolisch wordt opgevat als wijsheid. Er staat in מִשְׁלֵי Mish'lei [Spreuken] 6:23 immers geschreven: "*Want het gebod (Mitz'va) is een lamp (Menora) en de onderwijzing (Tora) een licht*". Ook in de תְּהִלִּים Tehilim [psalmen] komen wij deze opvatting tegen: "*Uw woord is een lamp voor mijn voet en een licht op mijn pad - A wortu fu Yu de wan lampu gi mi futu, a de leti mi na pasi!*" (Psalm 119:105). Het licht van de Menora staat dus gelijk aan de wijsheid van G'ds Woord. Daarom zegt Rabbi Yitz'chaq: "Hij die wijs wil worden zal zuidwaarts gaan".

Instelling van het Chanuka-feest

De opdracht om Chanuka te vieren, vinden wij niet in תְּנַכ״ך TeNaCH (het Oude Testament) en ook niet in בְּרִית הַחֲדָשָׁה B'rit haChadasha (het Nieuwe Testament) maar in andere Joodse geschriften, de zogeheten deuterokanonieke oftewel apocriefe boeken. In 2 Maccabeeën 10:1-8 lezen wij aldus: "*Alzo gaf G'd aan Makabi [Maccabeüs] en aan de zijnen de moed, dat zij de tempel en de stad weder innamen; en zij vernielden de andere altaren en tempels, welke de גּוֹיִם Goyim [heidenen] hier en daar op de straten hadden opgericht. En nadat zij de tempel gereinigd hadden, maakten zij een ander altaar en namen vuurstenen en sloegen vuur, en offerden weder, hetwelk in twee jaren en zes maanden niet geschied was, en offerden reukwerk en ontstaken de lampen en legden de toonbroden op. Toen nu dat alles geschied was, vielen zij op hun aangezicht neder voor de Eeuwige en baden, dat Hij hen toch niet meer in zulk een jammer wilde laten komen; maar indien zij zich weer aan Hem mochten bezondigen, dat Hij hen genadig straffen en niet in de handen der godslasteraars, der gruwzame heidenen, geven wilde. En G'd schikte het zo, dat op dien dag de tempel gereinigd werd, op welke de heidenen hem verontreinigd hadden, namelijk op de vijftwintigsde dag der maand Kislev. En zij hielden met vreugde feest, gelijk een feest der Loofhutten, en gedachten daarbij, dat zij een korte tijd tevoren het Loofhuttenfeest in de wildernissen en in de holen, als de wilde dieren, gehouden hadden. En zij droegen loof en groene twijgen en palmtakken en loofden G'd, die hun de overwinning gegeven had, om Zijn tempel te reinigen. Zij lieten ook een gebod uitgaan door het gehele Jodendom, dat men deze dag jaarlijks zou*

vieren." - De Tempel was gereinigd en het licht van de kandelaar kon weer onbeperkt schijnen in deze door de Eeuwige gewijde ruimte. De G'ddelijke heerschappij binnen de grenzen van Eretz Yisra'el was weer hersteld. De Tora kon weer in vrijheid en zonder enige belemmering worden bestudeerd. De Shabat en de Bijbelse feestdagen konden weer in volle vrijheid gevierd worden zonder dat de Hellenisten daar tegen optraden. En de Joodse jongetjes konden weer worden besneden zoals haShem met Avraham heeft afgesproken. Om deze verlossing van de geestelijke onreinheid die de Griekse cultuur onder de Joden verspreidde te vieren, wordt tot de dag van vandaag tijdens de ochtenddienst in de synagoge op de dagen van Chanuka het Hallelgebed gelajent, dat bestaat uit de hoofdstukken 113 tot en met 118 van de תהלים Tehilim [Psalmen]. Sinds met Theodor Herzl en het zionisme het Jodendom tot nieuw leven is opgewekt, is Chanuka overal weer heel sterk op de voorgrond gekomen. In de Joodse literatuur heeft dit feest zich geen geringe plaats veroverd. Onder Herzls mooie geschriften is "De Dienaar van het Licht" nog altijd een juweeltje. Sinds tientallen jaren, zeker sinds de wederoprichting van de staat Israëel, wordt het Chanukafeest veel algemener en hartelijker gevierd dan daarvoor, want zijn grote historische inhoud werd in de tijd van nationaal herstel terdege begrepen en diep gevoeld. De gevoelens bij de bevrijding van Jeruzalem na de zesdaagse oorlog zijn vanzelfsprekend zonder meer vergelijkbaar met hetgeen we in het verhaal van de bevrijding van Jeruzalem na de Maccabeeënopstand tegenkomen.

Viering van het Chanuka-feest

In elk Joods huis staat een achtarmige Chanukakandelaar, de חנוכיה Chanukia, met acht lichtjes, voor elke dag een. In een apart houdertje zit nog los een ander lichtje. Dat is de שמש Shamash [dienaar], waarmee de andere lichtjes kunnen worden aangestoken: iedere avond een lichtje meer. Het aansteken kan door de vader van het gezin gebeuren, maar ook door een van de zonen. Als er geen mannelijk lid van het gezin aanwezig is, mag het ook door een vrouw of meisje gedaan worden. De reden waarom de voorkeur uitgaat naar een man is omdat het aansteken van de Chanukia herinnert aan het ontsteken van de Menora in de tempel. Dit kan op verschillende manieren. Soms gebruikt men bakjes met olie, maar meestal kaarsjes. Als het lichtje brandt, worden Chanukaliedjes zoals מעוז צור Ma'oz Tzur (סידור Sidur pagina 338) gezongen, met de Drejdl gespeeld of zelfs gedanst. Op ערב חנוכה Erev Chanuka (de vooravond van het feest) brandt het eerste kaarsje van de acht, welke reeds in de Chanukia aanwezig zijn. Omdat het Hebreeuws van rechts naar links gelezen wordt, worden de Chanukalichtjes ook van rechts naar links aangestoken, elke avond eentje meer. De eerste kaars laat men geheel opbranden. Op de volgende avond zet men op die plek een nieuwe kaars. Nu worden er twee kaarsen aangestoken, waarbij men met de nieuwe, die links van de eerste staat, begint. Zo worden de kaarsjes trapsgewijs steeds groter als symbool dat ook het wonder toenam. Als na acht dagen alle lichten van de Chanukia branden, spreekt men daarmee de hoop uit op de komende tijd van de Messiaanse heerschappij, het duizendjarige Vrederijk, waarin het volle licht doorbreekt. De week heeft immers 7 dagen en de 8 betekent het begin van een nieuwe week, van een nieuw begin! De achtste avond van het Chanukafeest is "pakjesavond", want dan krijgen de kinderen cadeautjes en het hele gezin kan genieten van de heerlijke Chanukagerechten zoals Latkes, een soort "Rösti" van gerasperde aardappels en Sufganiot, een soort oliebollen gevuld met jam. Het frituren in hete olie herinnert ons aan de geheiligde olie in de tempel. Het is dus een herinnering aan het wonder dat toen plaatsvond. Chanuka is niet alleen een familiefeest, maar wordt ook in de sjoel, de synagoge, gevierd. Daar gaat het ontsteken van de Chanukia echter gepaard met plechtigheden zoals lofspreuken en een aangepaste liturgie.

Feest van het Licht

Josephus Flavius noemde Chanuka reeds in de eerste eeuw van de gewone jaartelling al het "feest van het licht", omdat dit aspect een centrale plaats inneemt. Het is dus ook beslist geen toeval, dat dit lichtfeest begint op 25 Kislev. Het 25e woord in de Tora is in het Hebreeuws namelijk het woord אור or, hetgeen 'licht' betekend. Ook Yeshua haMashiach speelde hierop

in, toen Hij gedurende het Chanukafeest aan het Joodse volk openbaarde, wie Hij was: *"Ik ben het Licht der wereld, wie Mij volgt, zal nimmer in de duisternis wandelen, maar hij zal het licht des levens hebben!" - Mi de na leti fu grontapu, a suma, disi waka kon na Mi baka, en no sa waka na ini dungru, ma a sa abi na leti fu libi! - Ham dunia ke joti báti. Je Hamár rasta par cale hai, u kabhi na andhiár me rahi, baki sacca jiwan ke joti me caliga! - Aku iki pepadangé jagat. Wong sing mèlu Aku ora bakal mlaku ing pepeteng menèh, nanging bakal nduwèni pepadangé urip!"* (יוחנן Yochanan [Johannes] 8:12). Nogmals legde Hij in hoofdstuk 9, vers 5 de nadruk op dit aspect van het Chanukafeest: *"Zolang Ik in de wereld ben, ben Ik het Licht der wereld! - So langa Mi de na grontapu, Mi de a leti fu grontapu! - Jab talak Ham hia báti tab talak Ham dunia ke joti báti! - Suwéné Aku nang jagat kéné Aku pepadangé jagat!"* Yeshua identificeerde Zichzelf met het Chanukalicht, omdat juist gedurende de acht dagen van dit feest herhaaldelijk aan Hem werd gevraagd, wie Hij was: *"Toen kwam het vernieuwingsfeest te Jeruzalem; het was winter. En Yeshua wandelde in de Tempel, in de zuilengang van Sh'lomo [Salomo]. De Yehudim [Judeeërs] omringden Hem en zeiden tot Hem: Hoelang houdt Gij onze ziel nog in spanning? Indien Gij de Mashiach zijt, zeg het ons dan ronduit! - Na srefi ten den ben abi a feryarifeisti fu Tempel na Yerusalem, én A ben de na kowruten. En di Yeshua waka koiri na ini Tempel na ini a gadri fu Sh'lomo [Salomo], den Dyu kon lontu En dape, den taki gi En taki: o langa Yu de drai wi so? Efu Yu de Mashiach [Kristus], taki leti dan gi wi! - Yerusálem me Náwa-mahal ke tiwhár manáwe ke tem ái gail raha. Thandha ke tem raha. Yeshua Parmeswar ke mahal ke angana me Sh'lomo [Sálo] nám ke cháwal rasta par idhar se udhar áwat ját raha. Tab dharam ke barkwan oke gher leis aur puche lagal: Tu kab lek hamlogse kholke na bataihe ki tu ke báte? Hamlogse sacce batáw ki tu Parmeswar ke Mashiach [Masih] báte ki na! - Saiki nang kuta Yérusalèm ènèng riyaya gedé. Saben taun ènèng riyaya iki kanggo ngélingké bukakané Gréja Gedé. Riyaya iki tiba wayahé adem. Gusti Yeshua mlaku-mlaku nang Gréja Gedé kono nang panggonan sing jenengé Gadriné Sh'lomo [Soléman]. Para penggedéné wong Ju terus pada ngubengi Dèkné takon: Mbok awaké déwé ndang diomongi ta! Nèk kowé kuwi pantyèn Mashiach [Kristus] tenan, mbok ngomong blaka ta?"* (יוחנן Yochanan [Johannes] 10:22-24). Helaas suggereert de NBG-vertaling, dat deze vraag en het daarop volgende antwoord geen betrekking zouden hebben op Chanuka door het woordje "kwam" te gebruiken. Uit de grondtekst van Johannes 10:22 blijkt echter, dat het feest niet kwam, maar reeds in volle gang was. De Luther-vertaling is in dit opzicht iets duidelijker: *"En het was het feest der tempelwijding te Jeruzalem..."*. Ook de Statenvertaling zegt hetzelfde: *"En het was het feest der vernieuwing des tempels te Jeruzalem..."* In de vertaling van "Het Boek" staat eenvoudig: *"In Jeruzalem werd het jaarlijkse feest van de tempel-vernieuwing gevierd..."* evenals de Surinaamse vertaling: *"Na srefi ten den ben abi a feryarifeisti fu tempel na Yerusalem..."* Yeshua, het Licht der wereld, is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen. Hij is de Shamash שמש, de dienaar, het negende licht van de Chanukia, waarmee de andere lichten ontstoken en geheiligd worden. Ondanks het feit, dat Yeshua Zijn ware identiteit openbaarde, werd Hij door de leiders van het volk niet als zodanig herkend en erkend. Dit feit wordt reeds aan het begin van de הקדושה על פי יוחנן ב' שורה B'sora haQ'dosha al-pi Yochanan [Evangelie volgens Johannes] duidelijk beschreven: *"In het Woord was leven en het leven was het licht der mensen, en het licht schijnt in de duisternis en de duisternis heeft het niet gegrepen. Er trad een mens op, van G'd gezonden, wiens naam was Yochanan [Johannes], deze kwam als getuige om van het licht te getuigen, opdat allen door hem geloven zouden. Hij was het licht niet, maar was om te getuigen van het licht. Het waarachtige licht, dat ieder mens verlicht, was komende in de wereld. Hij was in de wereld, en de wereld is door Hem geworden, en de wereld heeft Hem niet gekend!"*

Surinaams: *"Na En ini a libi ben de, én a libi ben de a leti fu suma. A leti de skein na ini dungru, ma a dungru no ben teki én sabi En. Gado ben seni wan suma kon, a nen Yochanan [Yohanes]. En ben kon leki wan kotoigi, fu a kotoigi fu a leti, fu nanga en ala suma kon na bribi. En srefi no ben de a leti, ma a ben musu kotoigi fu a leti. A tru tru leti disi de leti gi ala suma, ben de fu kon na grontapu. A ben de na kondre alaten, bikasi En srefi ben meki kondre, ma kondre no ben sabi En!"*

Hindoestaans: *"Okare me Parmeswar ke jiwan raha. I jiwan insán logan khátin jaise anjor raha. I anjor andhiár me áil, aur andhiár oke na hatái páwat raha. Ek*

din Parmeswar ekgo sanesia patháís. Okar nám Yochanan [Yohánas] raha. U áil manai log se batáwe ki Parmeswar ke Anjor Ke hai, jeme sab koi okar sanesa sunke Anjor me biswás kare. Yochanan Anjor na raha, baki okar kám raha manai logan se Anjor ke bise me batáwe ke. I sacca Anjor dunia me áike sab insán logan ke samajh me anjor dewe hai. U dunia me rahat raha. Aur cáhe dunia okare dwára banáwal gail raha, tabbo insán logan oke na pahicánis!"

Javaans: "Tembung kuwi sumberé urip lan urip kuwi dadi pepadangé manungsa. Pepadang semlorot ing pepeteng lan pepeteng ora bisa matèni. Enèng sakwijiné wong sing jenengé Yochanan [Yohanes]. Yochanan iki sing dikongkon karo Gusti Allah dadi seksiné Pepadang. Tekané Yochanan namung kanggo ndunungké marang wong-wong, supaya pada pretyaya marang Pepadang iki. Yochanan déwé dudu Pepadang. Dèkné namung ngabarké Pepadang kuwi sapa. Pepadang sing sejati iki arep teka lan madangi kabèh manungsa. Tembung wis teka nang jagat. Nanging senajana jagat iki ènèngé sangka Dèkné, jagat ora nitèni Dèkné." (יוחנן Yochanan [Johannes] 1:4-10). Zelfs vlak voor Zijn verzoenend lijden en sterven herinnerde Yeshua ons eraan, **dat Hij dit waarachtige licht is:** "Nog een korte tijd is het licht onder u. Wandelt, terwijl gij het licht hebt, opdat de duisternis u niet overvalle; en wie in de duisternis wandelt, weet niet, waar hij heengaat. Geloof in het licht zolang gij het licht hebt, opdat gij kinderen des lichts moogt zijn! - Wan pikin ten nomo a leti sa tan nanga un ete. We, waka dan, so langa un abi a leti ete, fu a dungru no kon fadon na un tapu; bika disuma waka na ini dungru, en no sabi na ope a de go. We, bribi na a leti, so langa un abi a leti ete, fu un kon pikin fu a leti! - Anjor dher din tulogke sanghe na rahiga. Jab talak hoi saki anjor me cal. Je andhiár me cale hai, u rasta na dekh páwe hai. Jab talak Anjor tulogke sanghe hai, ekare me biswás kar. Tab tulog okare me bhág leihe! - Aja pada bingung. Pepadang iki nang tengahmu mung garèk sak gebyaran waé. Mulané, pumpung ijk ènèng, mlakua nang pepadang. Mengko nèk wis peteng kowé ora weruh dalan. Pretyayaa marang pepadang, pumpung ijk ènèng nang tengahmu, supaya kowé dadi anaké pepadang!" (יוחנן Yochanan [Johannes] 12:35-36). Yeshua is het Licht der wereld. Hij heeft Zijn taak echter vervuld en is terug gekeerd naar Zijn Vader, die in de hemelen is. Maar Hij roept ons op, om het van Hem over te nemen: "Gij zijt het licht der wereld. Een stad, die op een berg ligt, kan niet verborgen blijven. Ook steekt men geen lamp aan en zet haar onder de korenmaat, maar op de standaard, en zij schijnt voor allen, die in het huis zijn. Laat zo uw licht schijnen voor de mensen, opdat zij uw goede werken zien en uw Vader, die in de hemelen is, verheerlijken!"

Surinaams: "Unu de a leti fu kondre. Wan foto, disi de na tapu wan bergi, no kan kibri. No wan sma sa leti wan kandra tu, poti en na ondro wan tobo, ma na kandratiki tapu den sa poti en, fu a leti gi ala sma, di de na ini oso. We, so srefi unu mu meki a leti fu un skein gi ala suma, fu den si den bun wroko fu un, én fu den preise un Tata, disi de na hemel!"

Hindoestaans: "Tulog dunia me jaise joti bâte. Koi na cirág bärke top dewe hai, baki oke uca dhar dewe hai, tab ghar bhar thik se dekh páwe hai. Aur ek pahár par ke sahar bhi thik se dekha hai. Aisane tulog ápan joti manai log khátin camkâw jeme ulog dekhke tulogke swarag ke Pita Parmeswar ke gun gáwe!"

Javaans: "Kowé kuwi pepadangé jagat. Kuta sing nang nduwur gunung ora bisa dialing-alingi. Kowé mesti ora nyumet dian terus ditutupi ténggok ta? Ora, mesti diané terus didèkèk sing duwur, supaya bisa madangi kabèh wong sing nang omah kono. Mulané, kowé uga kudu nyolorotké padangmu marang wong-wong, supaya pada weruh penggawému sing betyik. Dadiné wong-wong kuwi pada ngluhurké Bapakmu sing nang swarga!" (מתתיהו Matityahu [Matthéüs] 5:14-16).

Werner Stauder